

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 6

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 290 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda	20
Muxiddin Kalonov	
"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish	24
Muhammadiyeva Maftuna	
Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati	27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash.....	31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Перспективы развития средств размещения в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана.....	40
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari	49
To'irov Yunus Alamovich	
Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari.....	55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati.....	67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich	
Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi.....	71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich	
Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari.....	76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya.....	81
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar	86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari.....	93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov	
Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov	
Sociological Assessment of Migration Processes	102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli	
Current issues of business management in the context of digitalization of the economy	112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich	
Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ.....	118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли	

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	125
Abirkulova Sohijjamol	
Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan)	130
Bakhrom Nomazov	
Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy.....	142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli	
O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli	148
Eshmirzayev Faruddin Ilhomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi	
Agroklastarlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish	155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li	
Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks	160
Juraev K. T.	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish	164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda solliqlarning roli va ahamiyati.....	169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili.....	175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna	
Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubi-yatini takomillashtirish..	181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li	
The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan).....	187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna	
Tadbirkorlik tavakkalchiligini sug'urtalash tizimi.....	192
Sabirova Asal Shuhratovna	
Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region	196
Shakhzod Zokhidov	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish	202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna	
Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari.....	207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich	
Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari	211
Nasimov Shavkat Vasiyevich	
O'zbekistonda banklararo raqobat.....	219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna	
O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish	225
Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich	
Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari	229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov	
Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati.....	233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich	

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari.....	237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich	
Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari.....	241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlarini yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari.....	245
Xidirov Alimardon Dagarovich	
The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English	248
Nilufar Turdiyeva	
Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati	252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li	
Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi	256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev	
Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации	260
Каюмова Паризода	
Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari...	266
G. I. Abdulxamidova	
Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива	272
Shahzad Zokhidov	
Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise	275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich	
Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан	282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи	

DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATINING TURLARI VA SHAKLLARI

Karayev Payzillaxon Yusufxonovich

NamMQI, Buxgalteriya hisobi va audit kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ilmiy maqolada davlat moliyaviy nazorati turlari va shakllarining nazariy asoslari yoritib berilgan. Moliyaviy nazoratning tizim bloklari va budjet ijrosi nazorati turlari, maqsadi borasida alohida to'xtalib o'tilgan. Moliyaviy nazorat ko'rinishlari va turlari haqidagi ma'lumotlar asoslab o'tilgan. Moliyaviy nazoratdan oldingi dastlabki nazoratlar haqida, keyingi nazoratlar haqida ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Davlat moliyaviy nazorati, Dastlabki nazorat, Keyingi nazorat budjet xarajatlari, boshqaruv tamoyillari, aktivlar, moliyaviy nazorat.

Abstract: The scientific article describes the theoretical basis of the types and forms of state financial control. System blocks of financial control and the types and purpose of budget execution control are discussed separately. Information about the forms and types of financial control is based. Information was given about the initial controls before the financial control, and about the subsequent controls.

Key words: state financial control, initial control, subsequent control budget costs, management principles, assets, financial control.

Аннотация: В научной статье описаны теоретические основы видов и форм государственного финансового контроля. Отдельно рассматриваются системные блоки финансового контроля, виды и цели контроля исполнения бюджета. Обоснованы сведения о формах и видах финансового контроля. Была предоставлена информация о первоначальных мерах контроля перед финансовым контролем и о последующих мерах контроля.

Ключевые слова: государственный финансовый контроль, предварительный контроль, последующий контроль бюджетных расходов, принципы управления, активы, финансовый контроль.

KIRISH

Hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar moliyaviy nazorat organlari faoliyatini ham takomillashtirishni taqozo etmoqda. Davlat boshqaruvi va moliyaviy tizimining samarali nazorati bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Moliyaviy nazorat davlatning iqtisodiy ko'rsatgichlarini o'sishida muhim o'ringa ega hisoblanadi. Moliyaviy nazoratni samarali tashkil etish va ko'zlangan maqsadga erishish uchun nazorat ostiga olingan moliyaviy nazorat obyektiga mos bo'lgan moliyaviy nazoratning shakllaridan, usullaridan va turlaridan foydalanish lozim.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

A.V. Vahobov, T.S. Malikovlar moliyaviy nazoratni amalga oshirish reglamentiga ko'ra: majburiy (tashqi) va tashabbuskorli (ichki) turlarga bo'ladilar. Majburiy moliyaviy nazorat jismoniy va yuridik shaxslarning moliyaviy faoliyati ustidan mustaqil nazoratchilar tomonidan qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda majburiy tarzda soliqlarning o'z vaqtida va to'g'ri to'lanayotganligini, budjetdan ajratilgan mablag'larning maqsadli sarflanayotganligi, korxona va tashkilotlarning buxgalteriya va boshqa hisobotlari ustidan asosan auditorlik firmalari tomonidan amalga oshiriladigan nazorat tushuniladi.

S. O. Shohin, L. N. Voronina moliyaviy nazoratni tashkilotlarning moliyaviy-xo'jalik faoliyatini nazorat qilish vakolatiga ega bo'lgan davlat va jamoat organlari tizimi sifatida belgilaydi, ularning faoliyatining iqtisodiy samaradorligini baholash, iqtisodiy va moliyaviy operatsiyalarning qonuniyligi va maqsadga muvofiqligini aniqlash va davlat budjetiga daromad olishning o'z vaqtida va to'liqligi. Nazorat, o'z navbatida, qonunlarni ustivorligini ta'minlash maqsadida, doimiy ravishda amalga oshiriladi. Shunday qilib, moliyaviy nazoratni nazorat qilish orqali talqin qilishda nazorat maqsadi buziladi.

Boshqa mualliflar, masalan, Yu. M. Voronin, moliyaviy nazoratni faqat qonuniylikni belgilash jarayoni sifatida emas, balki boshqaruv ob'ekting samaradorligi va natijadorligini baholash jarayoni sifatida ham ko'rishadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

O'rganish jarayonida mavzu bo'yicha statistik ma'lumotlar va nazariyalarni o'rganishda mantiqiy fikrlash, ilmiy kuzatish, tizimli yondashuv, statistik usullar qo'llanildi. Tahlil davomida O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining statistik ma'lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yuqorida aytib o'tilganlarni tahlil qilish va umumlashtirish orqali muallif davlat moliyaviy nazoratining quyidagi ta'rifini berishga imkon beradi: davlat moliyaviy nazorati davlat siyosatini amalga oshirishni ta'minlaydi davlat boshqaruvining funksiyasi, uning maqsadi, davlat tomonidan boshqariladigan tizimning davlat tomonidan belgilangan moliyaviy resurslarni boshqarish me'yorlari va qoidalaridan kelib chiqqan holda faoliyat yuritadi.

Davlat moliyaviy nazorati davlat boshqaruvining eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, u qonuniylik, muvofiqlik va moliyaviy resurslarni hamda boshqa davlat mulkini boshqarish samaradorligining qabul qilingan qonunlar va standartlaridan chetga chiqishlarni nazoratni o'z ichiga oladi. Dastlab, nazoratning turlari haqida qisqacha to'xtalib o'tamiz:

- **Dastlabki nazorat** – bunda reja, dastur va smetalarning tuzilishi nazoratdan o'tkaziladi;
- **Joriy nazorat** – maxsus organlar tomonidan tezkor amalga oshirib turiladi. Masalan: buxgalteriya hisobining asosiy funksiyalaridan biri nazorat bo'lib, ko'p jihatdan buxgalteriya hisobi tuzilmasini to'g'ri tashkil qilinishiga bog'liq;
- **Keyingi nazorat** – bu o'tgan davrdagi faoliyatni tekshirishdir, masalan xo'jalik faoliyatini kompleks taftish yoki moliyaviy audit;
- **Moliyaviy nazorat** – bu davlat tomonidan tashkil etilgan kuzatish tizimi bo'lib unga davlat, mustaqil va jamoa tuzilmalari kiradi. Ular davlat hokimiyati organlari, korxona va tashkilotlar faoliyati samaradorligini, salohiyati zaxiralarini, davlat budjeti xarajatlarini, qonun va me'yoriy hujjatlarga rioya etilishini nazorat qilishadi.

Moliyaviy nazorat tizimiga: Davlat nazorati, idoraviy nazorat va mustaqil audit kiradi (1-rasm).

1-rasm: Moliyaviy nazorat turlari

Moliyaviy nazoratning bir turi bo'lgan budget nazoratini o'tkazish davlat nazoratining subyektlari tomonidan amalga oshiriladi.

Moliyaviy nazorat tizimi bloklari – uch turga bo'linadi ya'ni moliyaviy budget nazorati, ichki moliyaviy-xo'jalik nazorati va mustaqil audit.

1. **Moliyaviy-budget nazorati** – davlat budjeti smetalarining daromad va xarajatlarini tekshiradi. Buni Iqtisodiyot va Moliya vazirligining nazorat va taftish bosh boshqarmasi amalga oshiradi.
2. **Moliyaviy-xo'jalik nazorati, ichki nazorat** – korxona, tashkilot va birlashmalarning xo'jalik yuritish faoliyati va moliyaviy hisobotlarining haqqoniyligini tekshirish. Buni yuqori tashkilotlarning nazorat va taftish boshqarmalari yoki bo'limlari yoxud ichki audit tizimi amalga oshiradi.
3. **Mustaqil audit** – Moliyaviy hisobotlarining haqqoniyligini aniqlash. Buni maxsus litsenziyaga ega mustaqil auditorlik firmalari bajaradi.

Davlat moliyaviy nazorati budget to'g'risidagi qonun hujjatlarining moliyaviy nazorat obyektlari tomonidan buzilishi hollarini aniqlash, bartaraf etish va unga yo'l qo'ymaslik maqsadida davlat moliyaviy nazorat organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Davlat moliyaviy nazorati:

- **Respublika darajasida** – O‘zbekiston Respublikasi respublika budgetining, davlat maqsadli jamg‘armalari budgetlarining va respublika budgetidan moliyalashtiriladigan budget tashkilotlari budgetdan tashqari jamg‘armalarining shakllantirilishi hamda ijro etilishi ustidan;
- **Mahalliy darajada** - Qoraqalpog‘iston Respublikasi budgetining, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budgetlarining, Qoraqalpog‘iston Respublikasi budgetidan, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budgetlaridan moliyalashtiriladigan budget tashkilotlari budgetdan tashqari jamg‘armalarining shakllantirilishi hamda ijro etilishi ustidan amalga oshiriladi.

Davlat moliyaviy nazorat organlari davlat moliyaviy nazoratini davlat moliyaviy nazorat organlari yoki vakolatli organ tomonidan tasdiqlanadigan nazorat qilish yillik rejalariga muvofiq amalga oshiradi. Ayrim hollarda rejadan tashqari davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirishadi.

Davlat moliyaviy nazorat organiga budget to‘g‘risidagi qonun hujjatlari buzilganligi faktlari to‘g‘risida ma‘lumotlar kelib tushgan hollarda davlat moliyaviy nazorat organlari rahbarlarining qarorlari asosida yo‘l qo‘yiladi. Davlat moliyaviy nazorat organlari: O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasi, O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi va uning tasarrufidagi vakolatli organlar davlat moliyaviy nazorat organlaridir.

Davlat budgetining va davlat maqsadli jamg‘armalari budgetlarining daromadlari qismi bo‘yicha davlat moliyaviy nazorati berilgan vakolatlar doirasida davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Budget ijrosi jarayonida nazoratning maqsadi - budget ijrosini amalga oshirish va natijalarini shakllantirishni haqqoniyligini aniqlash va tahliliy axborotlarni shakllantirishdan iborat bo‘lib, quyidagi vazifalarni o‘z ichiga oladi:

1. Budget daromadlari va xarajatlarining rejalashtirilishi hamda uning ma‘lumotlari haqqoniyligini aniqlash;
2. Budget ijrosi jarayonida muomalalarni to‘liq va to‘g‘ri hujjatlashtirilishini aniqlash;
3. Davlat maqsadli jamg‘armalari budgeti daromadlari va xarajatlarini rejalashtirish hamda ma‘lumotlarni haqqoniyligini aniqlash;
4. Budget ijrosi jarayonida buxgalteriya hisob hisobvaraqlarini yuritilish holati va harakatini to‘g‘riligini aniqlash;
5. Budget tashkilotlarida daromadlar va xarajatlar smetalari ijrosini amalga oshirilishi va natijalarni shakllantirilishi to‘g‘riligini tekshirish;
6. Mulkiy qiymatliklar va majburiyatlarning holati hamda moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi to‘liq hamda aniq ma‘lumotlarni shakllantirilishini tekshirish;
7. Budget ijrosiga oid buxgalteriya hisobi ma‘lumotlarini to‘g‘ri umumlashtirilishi va hisobotlarni haqqoniyligini tekshirish;
8. Budget mablag‘lari harakatining nazoratini olib borish;

Budget ijrosi jarayonida nazoratning maqsadidan kelib chiqib bir qator vazifa va funksiyalarni bajarish bo‘yicha davlat moliyaviy nazoratini tashkil etuvchi organlar qonunlarda belgilangan tartibda bir qator ishlarni bajaradi. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi va hududiy moliya organlari yuqoridagi vazifalarni amalga oshirish chog‘ida davlat budgetining ijrosini nazorat qiladi va quyidagilarga e‘tibor qaratadi:

- budgetlar ijrosi yakunlarini ko‘rib chiqadi;
- budgetlarga mablag‘lar tushumi to‘g‘risida soliq va bojxona organlaridan, davlat maqsadli jamg‘armalari organlaridan axborotlar oladi;
- budget tashkilotlaridan budget va budgetdan tashqari mablag‘larning tushumi va sarflanishi to‘g‘risida ma‘lumotlar talab qilib oladi;
- qonun hujjatlariga muvofiq banklardan budget mablag‘lari harakati to‘g‘risida ma‘lumotlar oladi;
- budget mablag‘larini oluvchilarning moliyaviy xo‘jalik faoliyatini auditdan o‘tkazadi.

Budget ijrosi jarayonida nazorat va taftishning obyektlari moliya organi, davlat maqsadli jamg‘armalari va budget tashkilotlari hisoblanib, nazorat borasida ular quyidagilarga bo‘linadi:

- budget daromadlari va xarajatlari;
- budget pul mablag‘lari, budget ssudalari;

- hisoblashuvlar bo'yicha mablag'lar, aylanma kassa mablag'lari;
- budjet tashkilotlarining daromadlari va xarajatlari;
- moliyaviy va nomoliyaviy aktivlar;
- majburiyatlar va moliyaviy natijalar.

Mamlakat iqtisodiyoti va moliya tizimining samarali amal qilishining zaruriy sharti bo'lib moliyaviy nazorat xizmat qiladi. Moliyaviy nazorat jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish ustidan davlat nazoratining tarkibiy elementi bo'lib hisoblanadi.

Nazorat boshqarish siklining shakli sifatida qabul qilinayotgan yoki qabul qilingan boshqaruv qarorlarining asoslanganligi va samaradorligini baholash, bu qarorlarning amalga oshirilish darajasini haqiqiy natijalarning o'rnatilgan parametrlari va me'yoriy ko'rsatmalardan og'ish (farq qilish) darajasini aniqlash va salbiy holatlarni bartaraf etishga qaratilgan boshqaruv qarorlarini qabul qilish maqsadida boshqariluvchi obyekt faoliyatini kuzatish, solishtirish, tekshirish va tahlil qilish tizimidir. Tekshirish o'tkazilayotganda moliyaviy intizomning ayrim buzilishlari, buxgalteriya (moliyaviy) hisobini yuritishdagi xatoliklar, buxgalteriya (moliyaviy) hisobot ma'lumotlarining buzib ko'rsatilishini aniqlaydi.

Budjet nazorati moliyaviy nazoratning muhim turlaridan biri bo'lgan budjet daromadlari va xarajatlari tegishli yil uchun budjet to'g'risidagi qonunda belgilangan ko'rsatkichlar nuqtayi nazaridan to'g'ri shakllantirilishi va ijro etilishining tekshirilishini ta'minlaydi.

Davlatni boshqarish funksiyalaridan biri bo'lgan moliyaviy nazorat davlat tuzilmasining ajralmas qismi hisoblanadi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida moliyaviy nazoratning roli yanada oshadi. Bir tomondan, moliyaviy nazorat moliyani boshqarishning yakuniy bosqichi hisoblansa, boshqa tomondan esa, uni samarali boshqarishning zarur sharti bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Moliyaviy nazorat moliyaviy resurslar harakatining hamma jarayonlarini: mablag'larni tashkil topish jarayonidan boshlab, har qanday faoliyatni boshlashdan to uning moliyaviy natijalarini aniqlashgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Budjet jarayonining shaffofligini yanada oshirish va uning ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, budjetdan moliyalashtirish, hisob va hisobot mexanizmini takomillashtirish, vazirlik va idoralarning bo'ysunuvidagi muassasalarda budjet intizomini mustahkamlash borasidagi mas'uliyatini oshirish, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari va xalqaro e'tirof etilgan davlat moliyaviy nazorat standartlarini joriy qilish yo'li bilan budjet qonunchiligini buzish holatlarining oldini olish va profilaktikasiga qaratilgan davlat moliyaviy nazoratining rolini tubdan qayta ko'rib chiqish bardavom faoliyat hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. J.S.Buribayev, "Budjet xarajatlari hisobidan kapital qo'yilmalarni amalga oshirish", Scientific progress, Volume 2, Issue 2, ISSN: 2181-1601, www.scientificprogress.uz, 2021-y.
2. Заводчиков Н.Д., "Управление издержками и прибылью в организациях агропродовольственного сектора экономики", автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук, Оренбург 2007 г.
3. Антипова Э.Г. Теоретические основы учета затрат в растениеводстве // Материалы VI Международной студенческой научной конференции "Студенческий научный форум" URL: https://scienceforum.ru/2014/article/2014006779
4. Turgunpulatovich, A. O. (2022). Modern trends in the formation of international competitiveness of the national economy. International journal of social science & interdisciplinary research ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11, 69-79.
5. А.В.Глушенко., Е.М.Егорова., "Методология управленческого учета затрат в вузах в контексте системы менеджмента качества", "Международный бухгалтерский учет". 2014. № 47 (293).
6. Е.В.Самылина, А.В.Сукало., "Внутренний аудит в бюджетной сфере", "Экономика и социум" №1(44) 2018
7. Turgunpulatovich, A. O. (2022). Formation of financing technology and communication relations in increasing the competitiveness of small business entities. International journal of social science & interdisciplinary research ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11, 49-58.
8. В.В.Бурцев, "Методология и организация внутреннего аудита", Бухгалтер и Закон, № 9(93), 2017г.
9. Z.U.Xamidova, "Budjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va ichki audit xizmati faoliyatini takomillashtirish", iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (Doctor of Philosophy) dissertatsiyasi avtoreferati, Toshkent 2021-yil.
10. Oybek, A., & Lazizbek, A. (2021). The Main Features of Light Industry in the Economy of Uzbekistan. Academicia Globe, 2(07), 127-132.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

